

Prof. dr. Maja Špan

Treća životna dob danas

Budući da u suvremenom svijetu starost, odnosno zrela životna dob, ima posve drugi status u odnosu na negdašnja vremena, bitno se promijenila i uloga djedova i baka u životu djece. Članak će poslužiti odgajateljima i roditeljima kako bi se bolje razumjele potrebe starijih ljudi koje imaju utjecaj na obitelj i na odnose među njezinim članovima.

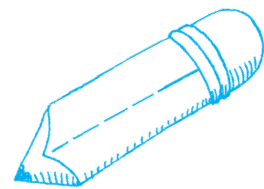
Broj stanovništva starije životne dobi počeo se naglo povećavati već od sredine prošlog stoljeća. Dok je četrdesetih godina prošlog stoljeća prosječni životni vijek bio 49 godina, danas je to 75 godina – s tendencijom daljnjeg rasta. Razlozi su: povećanje kvalitete života, razvoj medicine koja otkriva sve više učinkovitih načina liječenja, kao i sveukupni razvoj znanosti u svim područjima, zbog kojeg se suvremena svakodnevnica bitno razlikuje od negdašnje (sjetimo se

samo kako su naši stari prali rublje, čistili stan, pripremali hranu...). Nova demografska situacija uvjetuje i nov način poimanja starosti, kao i mijenjanje položaja starijih ljudi u društvu, no prije nego se o tome progovori, pokušajmo odgovoriti na pitanje: što podrazumijevamo pod pojmovima 'stariji čovjek' i 'star čovjek'. To je potrebno jer su ti pojmovi vrlo nedefinirani, isprepleteni i različito se tumače. Budući da je starenje **proces** postupnog propadanja organizma (koje počinje prak-

tički već nakon rođenja), a starost **stanje** organizma, čini se opravdano – govoreći o starijim, a ne o starim ljudima – pod tim pojmom podrazumijevati one osobe kod kojih taj proces traje i koje još mogu obavljati svakodnevne aktivnosti.

Aktivna starost

Razne statistike koje obuhvaćaju starije ljude uključuju umirovljenike ili osobe od 60 i više godina. Te se godine obično

uzimaju za promatranje demografskih kretanja. Međutim, vrlo se često ta dobna skupina u svakodnevnom životu ignorira kao 'suvišna', iako mnogi ljudi nakon umirovljenja požive još i do 30 godina. Kad za nekoga kažemo da je umirovljenik, često se pojavljuje tračak podcjenjivanja, zbog brojnih predrasuda o tome kako stariji ljudi imaju zastarjele nazore i ne razumiju promjene¹.

Nekad su bake, kao članice našeg domaćinstva, pomagale u kući, čuvala unučad, ponekad kartali. Ta se slika, iako ju je još moguće vidjeti u nekim manjim mjestima ili ruralnim područjima, potpuno promijenila. Nisu, kao nekad rijetki pojedinci koji, vitalni i puni energije svojim doprinosima sudjeluju u razvoju društva. Sjetimo se npr. Linus Paulinga, koji je nakon dobivene Nobelove nagrade, s 89 godina života, u Zagrebu briljirao svojim zanimljivim predavanjem; ili niza novijih situacija u životu običnih ljudi – kao npr. obrazovnih programa, tečajeva joge, sportskih, kulturnih aktivnosti i sl. namijenjenih upravo starijim ljudima, u koje se oni sve više uključuju! Danas se novosti u životu starijih osoba sve bolje prihvaćaju, pa se još samo rijetki čude kad osoba starije dobi ide na tečaj engleskog ili kad nađe novu ljubav u tim godinama.

Stariji ljudi nisu više pasivni promatrači koje je pregazilo vrijeme nego kreatori svog slobodnog vremena u kojem se nalaze hobiji, obrazovne aktivnosti, rad na računalu i pretraživanje Interneta, sport, sudjelovanje u političkom životu, pohađanje kulturnih priredbi, druženje s vršnjacima... U Europi, 'najstarijem' kontinentu u kojem se broj starijih osoba ponegdje približava postotku od 25% udjela u ukupnoj populaciji, podržavaju se i razvijaju različiti modeli za uključivanje starijeg stanovništva u aktivan život zajednice. Time se održava vitalnost

¹ Opširnije o tome u Špan, M. (1995.): *Starost i predrasude*, Napredak, br. 4., Zagreb

Da bismo mogli razumjeti potrebe starijih ljudi, važno je poznavati i razumjeti promjene u društvu koje se odnose na obitelj i sam proces starenja – i to će biti ključ razumijevanja različitih generacija.

ljudi, smanjuju se bolesti, iskorištavaju se potencijali i iskustvo nagomilano godinama, a i poštuju se prava starijih osoba proklamirana rezolucijom UN-a o ljudskim pravima. Podsjetimo se kako je pravo na kvalitetan život u starosti jedno od osnovnih ljudskih prava. Ostala prava vezana za starije ljude govore da...

- ih treba tretirati kao samostalne i integrirane ličnosti;
- se prema njima svi ljudi trebaju odnositi kao prema odraslim osobama;

BAKA I DJED SU SKRAĆENO MAMA I TATA! ČUVAJU NAS KAD MAMA I TATA RADE ILI IDU NEGDJE. ONI NAS VOLE.
Nina (6 godina)

BAKA I DJED SLUŽE DA POMOGNU RODITELJIMA. KAD TREBA ČUVATI DJECU DA DJECA RANO NE IDU U VRTIĆ, ONDA IH OSTAVE DA MIRNO SPAVAJU.

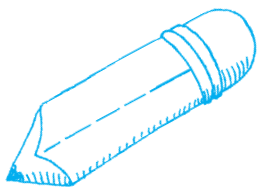
Barbara (6 godina)

- trebaju imati iste životne prilike kao i ostali članovi društva;
- imaju pravo samostalno odlučivati o daljnjoj perspektivi vlastitog života;
- imaju pravo na budućnost;
- imaju pravo na rekreaciju i prijatelje;
- imaju pravo na romantiku i intenzivan emocionalni život;
- se članovi društva trebaju zanimati za starije i pomagati im;
- imaju pravo na profesionalnu pomoć stručnjaka u svim područjima;
- imaju pravo biti stari (tj. specifični).²

vaj prikaz prava starijih ljudi upućuje na aktivnu starost kao fenomen, nastao produljenjem ljudskog vijeka i povećanjem kvalitete života, koji je alternativa povlačenju iz društvenog života i zatvaranju u najužu okolinu. Promjene u strukturi obitelji kao i brojne stresne situacije kojima su starije osobe izložene (odlazak u mirovinu, smrt bliskih osoba, materijalne teškoće, teškoće u prilagodbi na promjene, bolest...) izazivaju ozbiljne probleme s teškim posljedicama. Značaj problema osamljenosti tim je veći ako se uzme u obzir da demografska obilježja pokazuju rastući broj osoba bez potomstva, kao i visok postotak razvedenih osoba. Iako je osamljenost, a pogotovo samski život, problem na koji nailazimo u svim životnim razdobljima, u starijoj dobi poprima drukčije karakteristike: socijalni kontakti se smanjuju, radna obveza je prestala, smanjuju se prihodi, izazov 'viška slobodnog vremena' se često ne rješava na uspješan način, broj jednogeneracijskih domaćinstava se povećava, pojavljuje se potreba za pomoći u obavljanju kućanskih poslova, zdravstveni se problemi intenziviraju.

Djedovi i bake danas

² Prema Kujundić, N. (1992.): *Gerontologija – nova edukološka disciplina*, Istraživanja odgoja i obrazovanja, Vol. 9 Zagreb.

govorimo o temi broja

Usporedo s razvijanjem koncepta aktivne starosti, mijenja se i uloga djedova i baka u obitelji. Razmislimo najprije zašto dolazi do tih promjena. Važnu ulogu u tome imaju dječji vrtići u koje najčešće roditelji vode svoju djecu ne samo zbog radnih obveza, nego i zbog želje da im se djeca družeći se sa svojim vršnjacima socijaliziraju, odgajaju i obrazuju. Uloga baka i djedova u odnosu na negdašnja vremena bitno se promijenila:

Bake i djedovi više ne stanuju sa svojim unucima – sve više prevladavaju jednogeneracijske obitelji, patrijarhalna obitelj sastavljena od tri generacije je danas sasvim rijetka pojava.

Bake i djedovi ne sudjeluju aktivno u životu svoje djece i domaćinstvu tako da im ostaje slobodnog vremena koje mnogi provode aktivirajući se na raznim područjima, a neki se osamljuju upadajući u razne psihičke ili fizičke teškoće uzrokovane time.

Zbog zauzetosti roditelja (a i dječjeg pohađanja vrtića, kasnije škole), susreti s bakama i djedovima se pretvaraju ponekad samo u 'vikend druženja'.

Baka ili djed više nemaju mogućnost npr. pričati priču svojim unucima prije spavanja, tješiti ih ili hvaliti zbog nekog dnevnog događaja... tako da prisnost i ljubav trebaju pokazivati na drugi način. Dok se nekad u patrijarhalnim obiteljima autoritet starijih podrazumijevao – danas ponekad ostaju zapostavljeni i na marginama življenja jer se ne uklapaju u promjene suvremenog življenja a, u skladu sa stavom roditelja ponekad ih tako doživljavaju i unuci.

Posjeti unuka ne protječu samo u jedenju bakinih kolača ili nekim drugim nježnostima – ponekad je to i poučavanje stranog jezika, rada na računalu, igranje nekih igrica ili traženje nekih podataka na Internetu. Mnogi djedovi i bake koriste računalo – ponekad se dopisuju sa svojom djecom i unucima koji žive u drugom gradu ili državi.

noge aktivnosti, koje su prije smatrane nepotrebnima, pa čak i nepriličnima za njihovu dob, sad su moguće i društvo potiče njihov razvoj (obrazovanje, sport, razvoj hobi aktivnosti, druženje...).

Skrb o unučadi im nije više jedina aktivnost. Osim individualnih hobija, postoji niz različitih organiziranih mogućnosti aktivnog provođenja slobodnog vremena. To im omogućuje dulji i kvalitetniji život (kao primjer poslužiti će podatak da se u Sveučilištu za treću dob u Zagrebu semestralno upisuje oko 1500 seniora, a postoji još i niz drugih organizacija i udruga koje pružaju svoje usluge starijim osobama).

Djed i baka će, bez obzira na promjene u društvu, uvijek voljeti svoju unučad najvećom i nesebičnom ljubavlju kojoj će biti potrebno samo njihovo poštovanje.

Ove promjene, utkane u život današnje obitelji, stvaraju nove odnose među njezinim članovima. Često se stvaraju i neke konfliktne situacije i nerazumijevanja na obje strane. Roditelji npr. ne mogu razumjeti da im bake i djedovi nisu uvijek na raspolaganju – jer imaju vlastiti život ispunjen

i drugim aktivnostima. S druge strane, bake i djedovi ponekad ne razumiju da ne mogu biti češće s unucima zbog zauzetosti roditelja, ili da se njihovi savjeti ponekad ne uvažavaju. Najvažnije je da se stvori uzajaman odnos poštovanja i uvažavanja između roditelja i djece, koji se onda prenosi i na unuke. Nije za očekivati da će unuci poštovati svoju baku ako je roditelji ne poštuju i obratno. Također nije poželjno da se djedovi i bake upliću u život svoje djece jer će to stvoriti otpor i moguće neugodne posljedice.

Od najranijih dana treba razvijati pozitivan odnos djece prema starijima – oni su različiti ali su vrijedni poštovanja. Taj se odnos može razvijati, pogotovo u najranijoj dobi, samo primjerom – ponašanjem oca, majke, odgajateljice u vrtiću, razumijevanjem ponašanja i potreba starijih osoba, a ponekad i pomaganjem starijim osobama. Da bismo mogli razumjeti potrebe starijih ljudi, važno je poznavati i razumjeti prije spomenute promjene u društvu koje se odnose na obitelj i sam proces starenja. Prihvaćanje tih spoznaja bit će ključ razumijevanja različitih generacija. Ponašanje odraslih prema starijima i nemoćnima razvit će postupno i senzibilitet njihove djece. Nije to samo pomoć baki i djedu, nego svima kojima je potrebna pomoć (na ulici, u dućanu, u komunikaciji...). Djed i baka će, bez obzira na promjene u društvu, uvijek voljeti svoju unučad najvećom i nesebičnom ljubavlju kojoj će biti potrebno samo njihovo poštovanje.

Literatura:

1. Kujundić, N. (1992.): *Gerontologija – nova edukološka disciplina*, Istraživanja odgoja i obrazovanja, Vol. 9, Zagreb
 2. Savičević, M.D. (2004.): *Učenje i starenje*, Beograd, Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta
 3. Špan, M. (1995.): *Starost i predrasude*, Napredak, br. 4., Zagreb
 4. Špan, M. (2000.): *Obrazovanje starijih ljudi – tajna dugovječnosti*, Zagreb, Pučko otvoreno učilište
 5. Špan, M. (2006.): *Stariji ljudi i cjeloživotno obrazovanje*, Andragoški glasnik, god.10, br. 1
- Thorston, J.A, Waskel, S.H.A., Lumsden, D.S. (eds) (1990.): *Introduction to Educational Gerontology*, Hemisphere Publishing Corporation, New York, Washington, Philadelphia, London